

Boekbesprekingen

J. M. MUMFORD, N. M. JEDYNA-KIEWICZ. Principles of endodontics. 207 pag. Quintessence Publishing Co. Ltd., London, Chicago, Berlin, São Paulo. Tokyo 1988. Prijs \$ 50,—. ISBN 1 85097 006 8.

Het voorwoord geeft al aan dat dit nieuwe endodontische leerboek niet de pretentie heeft om alle facetten van de endodontologie uit te spitten, maar dat het is bedoeld voor studenten en voor algemeen-practici die hun kennis willen opfrissen. Voor beide doelgroepen schiet het boek echter te kort.

Het mag dan goed zijn om in een leerboek met een simpel voorbeeld een bepaalde methode te beschrijven, enige achtergrondinformatie en gegevens uit recent onderzoek daarbij zijn toch wel gewenst. Ook het ontbreken van literatuurverwijzingen maakt dat beweringen niet kunnen worden nageetrokken. Met name geldt dat voor het hoofdstuk over de etiologie en het vóórkomen van pulpa-afwijkingen.

Op een op de praktijk gerichte wijze worden de diagnostiek van pulpaziekten en hun gevolgen beschreven. Terwijl bij de diverse vitaliteitstesten wel aandacht wordt besteed aan hun betrekkelijkheid, wordt niet duidelijk gemaakt dat een vitale pulpa nog niet gezond hoeft te zijn. Zoals gezegd, wordt aan de hand van een simpel voorbeeld een endodontische behandeling van begin tot eind beschreven, waarbij opvalt dat de auteurs aan steriel water en een fysiologische zoutoplossing als irrigatievloeistof de voorkeur geven ('natriumhypochloriet corrodeert de instrumenten') en dat als desinfectans tussen twee zittingen CHKM wordt gebruikt. Bovendien wordt de conventionele preparatiemethode gecombineerd met laterale condensatie van guttapercha. In een later hoofdstuk wordt overigens de step-back-methode nauwkeurig beschreven, waarbij ook de voordelen, o.a. bij kromme kanalen, aan de orde komen.

Na de bespreking van het verloop van een endodontische behandeling volgt de toepassing van rubberdam, de aseptiek tijdens de behandeling en de sterilisatie van instrumenten; een overigens wat merkwaardige volgorde. Maar wel blijkt uit de beschrijving van deze onderwerpen de zorg van de auteurs voor een nauwkeurige aanpak van een endodontische behandeling.

Ook blijkt dat hun angst voor pijnklachten na preparatie van het wortelkanaal maakt dat zij een behandeling in één zitting afwijzen. Dit past natuurlijk ook bij hun afwijzing van natriumhypochloriet als desinfecterend spoelmiddel.

Uit de beschrijving van het endodontisch

instrumentarium blijkt dat, bij de door de auteurs gebruikte standaardmethoden, moderne apparatuur nog niet wordt toegepast. Wel worden in een toegevoegd hoofdstuk 'Additional Methods and Materials' vrij summier de ultrasone apparatuur, de MacSpadden-techniek en de elektronische wijze van lengte bepalen genoemd.

Meer aandacht wordt besteed aan allerlei aspecten van de endodontische chirurgie en van de restauratieprocedures na endodontische behandelingen. Een nauwkeurige beschrijving, met duidelijke illustraties, wordt gegeven van apexresectie en hemisectie. Tal van mogelijkheden komen aan de orde – en ook hier goed geïllustreerd met tekeningen en foto's – om endodontisch behandelde elementen te restaureren. Zowel gegoten stiftopbouwen als systemen met geprefabriceerde pinnen passeren de revue.

Als appendix is een lijst met veel gebruikte medicamenten en vulmaterialen toegevoegd. Op sommige plaatsen is deze voorzien van commentaar, waaruit ook weer de biologische benadering van de endodontische therapie spreekt. Misschien wel goed bedoeld, maar weinig zinvol, is de toegevoegde lijst met adressen van endodontische organisaties, die al verouderd waren op het moment dat het boek verscheen.

Concluderend kan worden gezegd dat dit boek nuttige informatie geeft, maar niet in voldoende mate om het als handboek te gebruiken.

M. Simons, Nijmegen

R. C. MELFI. Permar's oral embryology and microscopic anatomy. Achtste druk, 266 pag. Lea and Febiger, Philadelphia 1988. ISBN 0 8121 1063 3.

Dit boek behandelt – in dertien hoofdstukken, voorafgegaan door een hoofdstuk over algemene weefselleer – op traditionele wijze de embryologie en de microscopische anatomie van de mondholte. In het voorwoord wordt gezegd dat het is geschreven voor studenten mondhygiëne en voor tandartsassistenten-in-opleiding. Het is om die reden eenvoudig gehouden, maar zij die meer over een onderwerp willen weten kunnen de literatuur raadplegen die in voetnoten is aangegeven of die soms achter het hoofdstuk staat vermeld. Dat de omvang, gezien de doelgroep, ook eenvoudig is gehouden, moet worden ontkend. Het is, in tegendeel, een degelijk opgezet studieboek waarvan nu al de achtste druk is verschenen, dat, vanwege de goede licht-

microscopische afbeeldingen, in de boekenkast van tandheelkundige studenten en tandartsen niet zal misstaan. Deze aandacht voor de microscopische anatomie en de veelheid van illustraties vormen de sterke kanten van dit boek. Zwakke punten zijn: het ontbreken van (scanning) elektronenmicroscopie, biochemische aspecten van de orale weefsels en het feit dat de histofysiologie van belangrijke zaken, zoals mineralisatie, dentine- en glazuurvorming, pulpa, parodontaal ligament en van de gingivale aanhechting niet of nauwelijks worden besproken.

Ondanks het aanbod van een veelheid van microscopisch-anatomische kennis, mist het boek essentiële celbiologische informatie en is het te traditioneel en onvoldoende aangepast aan de moderne inzichten in de (orale) celbiologie. Het schrijven van een goed leesbaar boek over histologie voor mondhygiënist- en tandartsassistenten-in-opleiding is dan ook niet gemakkelijk. Het onderhavige boek geeft, ondanks de veelheid van informatie, te weinig inzicht in die celbiologische processen die vanuit de (klinische) tandheelkunde van belang zijn.

G. L. de Lange, Amstelveen

G. PRÁGAI, Die Quintessenz der Basis- und Oberflächengestaltung für die Unterkiefer-Totalprothese. 139 pag., 62 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin 1988. Prijs DM 42,—. ISBN 3 87652 818 6.

Het vervaardigen van een volledige prothese, met name voor de onderkaak, is verre van eenvoudig. Ook de beste afdrukmethode schiet te kort indien kennis van de anatomie ontbreekt. In een drietal hoofdstukken bespreekt de auteur achtereenvolgens de literatuur over dit onderwerp en besteedt hij aandacht aan de aanhechting van de spieren en de invloed hiervan op de prothesebasis. Extra aandacht krijgt het trigonum retromolare en de fossa submandibularis.

In het tweede hoofdstuk worden resultaten van eigen onderzoek besproken. Daarbij wordt aandacht besteed aan de invloed van de vormgeving van de buccale en linguale vlakken van de prothese op de retentie. In het laatste hoofdstuk wordt stapsgewijs, uitgaande van de theorie, het maken van de definitieve afdruk voor een volledige onderprothese beschreven.

Een boekje voor de geïnteresseerde op dit deelgebied van de tandheelkunde.

A. C. M. van de Poel, Alkmaar

E. STEINHÄUSER, I. JANSON. Kiefer-orthopädische Chirurgie. Eine interdisziplinäre Aufgabe. Band I. 336 pag., 378 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1988. Prijs DM 280,—. ISBN 3 87652 715.

De auteurs pleiten voor nauwe samenwerking van orthodontisten, niet alleen met kaakchirurgen, maar ook met parodontologen, prothetisten en gnathologen. Ook worden nog sociaal-tandheelkundige factoren genoemd (overigens zonder verder commentaar), maar de psychologie blijft buiten beschouwing.

Dit deel (Grundlagen zur Behandlungsplanung und Behandlungsdurchführung) vormt slechts een inleiding tot Band II, waarin de eigenlijke behandelingen aan de orde zullen komen.

Het onderhavige deel bevat een zeer uitgebreide uitleg van de cefalometrie volgens Hasund en van een cefalometrische 'setup'. Onder dit laatste wordt verstaan de voorspelling of planning van het uiteindelijke resultaat. Tevens wordt het maken van zaagmodellen in de articulator beschreven en het vervaardigen van splints.

Enigszins vermoeiend om te lezen is de opsomming van uitneembare en vastzittende orthodontische apparaten: daarvoor zijn andere leerboeken geschikter. Ook de beschrijving van verschillende typen operaties is erg basaal.

De grondigheid waarmee het boek is samengesteld en de kwaliteit van de afbeeldingen doen echter wel vol verwachting uitzien naar Band II. Als de beloften worden waar gemaakt (met name de aankondiging van differentiële diagnostiek, langetermijnresultaten en schisisbehandeling) zal Band II zeer de moeite waard zijn en zal men het eerste deel niet nodig hebben.

H. van Beek, Goes

H. M. THEUNS. The influence of in-vitro and in-vivo demineralizing conditions on dental enamel. 251 pag. Academisch proefschrift. Katholieke Universiteit te Nijmegen. Ned. Inst. Praeventieve Gezondheidszorg TNO, Leiden 1986. Prijs f 37,10. ISBN 90 6743101x.

Vele honderden orthodontische premolaren moeten zijn benut om op systematische en grondige wijze de demineralisatie van glazuur te onderzoeken. In het laboratorium werden demineralisatievloeistoffen samengesteld met nauwkeurig bekende calcium-, fosfaat-, fluoride- en zuurrestconcentraties. De pH, de tijd en de verzadigingsgraad werden eveneens gevarieerd. De invloed ervan op de (continue) demineralisatie van glazuurvensters werd gemeten met een microradiografische techniek. De experimentele laesies werden zodoende ge-

karacteriseerd door curven die beschreven kunnen worden door negen grootheden. Een vijftal onderhuidse alsmede twee oppervlakte laesietypen bleken onderscheidbaar. Het ontstaan van de verschillende typen bleek afhankelijk van de diverse fysisch-chemische condities van glazuur en demineralisatie. Als resultaat van de eerste vijf hoofdstukken kan de laboratorium-carioloog nu iedere gewenste (cariësachtige) laesie maken.

In hoofdstuk 6 wordt de veronderstelde anorganische chemie van fermenterende plaquevloeistof als uitgangspunt genomen. Zeer juist, gezien de pathogenese van cariës. Onder deze gesimuleerde plaquecondities worden weer een groot aantal demineralisaties *in vitro* uitgevoerd en weergegeven in fraaie driedimensionaal leesbare grafieken. Ook hier blijken de diverse laesietypen te ontstaan als gevolg van plaqueachtige fysisch-chemische omstandigheden.

Paragraaf 6.3 is ook voor een bredere lezersgroep interessant, en vormt bovendien het hoogtepunt van het omvangrijke werk. Van 446 natuurlijke cariëslaesies (in molaren en premolaren) worden, weer via kwantitatieve microradiografie, de laesies beschreven en ingedeeld naar type. Zij worden vervolgens vergeleken met de *in vitro* onder gesimuleerd fysiologisch/pathologische condities verkregen laesies. De experimentele laesies blijken overeen te komen met de bestudeerde natuurlijke laesies en ook in overeenstemming te zijn met epidemiologische waarnemingen uit de literatuur.

Hoofdstuk 7 bevat hypothesen over de vorming van de carieuze laesie: diffusie- en transformatieprocessen in het glazuur en de belangrijke cariostatische rol van fluoride.

Tussen de genummerde bladzijden van dit kloekke proefschrift vinden lezer en blade-raar nog een aantal pagina's met foto's van tandstructuren tot suikerklontjes en de grafische stilering daarvan. Samen met de voortreffelijke figuren in de tekst zelf wordt het boek, dat een absolute must is voor de laboratorium-carioloog, er door verlucht.

W. R. Moorer, Amsterdam

J. E. F. M. FRENCKEN. Dental caries in a Tanzanian child population; a mixed-longitudinal approach. 171 pag. Academisch proefschrift. Katholieke Universiteit te Nijmegen. Drukkerij Benda BV, Nijmegen 1988. ISBN 90 9002227 9.

In het begin van de jaren tachtig werd in de literatuur gerapporteerd dat de prevalentie van cariës in ontwikkelingslanden snel zou toenemen. Aan de hand van een literatuuronderzoek over de periode 1971-1984 ging

de auteur (van 1982 tot 1986 als docent verbonden aan de Universiteit van Dar es Salaam) na of er bewijzen zijn dat het voorkomen van cariës in Tanzania aan het toenemen is. Dat bewijs werd niet gevonden. Wel toont een Deens onderzoek uit 1983 aan dat de prevalentie van cariës bij 0- tot 9-jarige stadskinderen hoger was dan bij de 10- tot 14-jarigen. Dit zou een teken kunnen zijn dat tandcariës inderdaad aan het toenemen is (cohort-effect) en dat was voor de auteur de aanleiding tot nader onderzoek, met name ter beantwoording van de vraag of deze trend zich ook voortzet. Gekozen werd voor een 'mixed-longitudinal' studie-opzet en het onderzoek werd door drie onderzoekers in 1984 en 1986 uitgevoerd. Er werd gebruik gemaakt van de veelbelovende predictiemethode van Klock en Krasse. Deze methode combineert drie factoren die een voorspellende waarde hebben, te weten: glazuurcariës op 11 of meer gladde vlakken, *S. mutans*-telling $\geq 10^6$ per ml speeksel en *Lactobacillen*-telling $\geq 10^5$ per ml speeksel. Een ander deel van dit proefschrift beschrijft de prevalentie en incidentie van cariës en het verband tussen het voedingspatroon van de kinderen en de incidentiewaarden.

Bij de aanvang van het onderzoek in 1984 was het niet bekend dat het drinkwater in enkele dorpen een niet te verwaarlozen fluorideconcentratie bevatte. Hierdoor werd het noodzakelijk het water uit alle in de dorpen aanwezige bronnen te analyseren. Het bleek dat de gemiddelde fluorideconcentratie in drie dorpen boven de 0,5 ppm lag. Daarom werd besloten de kinderen te verdelen in twee groepen: zij die wonen in de drie dorpen en de overigen.

Dan worden de resultaten van het onderzoek beschreven voor de tijdelijke en de blijvende dentitie. In 1984 werden 722 7- tot 9-jarige kinderen onderzocht en in 1986 833 7- tot 11-jarigen. De prevalentie van cariës in beide jaren was laag: in 1984 had 84% een cariësvrij blijvend gebit en in 1986 was dit percentage 74. Er werden geen vullingen gezien en bij 1-2% van de kinderen waren blijvende elementen geëxtraheerd. Dentinecariës werd vooral gevonden in de occlusale vlakken van de molaren. De cohort-analyses toonden een cohort-effect van 0,055 caviteiten per geboortjaar aan. Vervolgens wordt vermeld dat nieuwe dentinelaesies hoofdzakelijk werden gevonden in de occlusale vlakken en dat er geen verband tussen cariësincidentie en voedingspatroon kon worden aangetoond. Opmerkelijk was voorts het grote percentage kinderen met hoge *S. mutans*-tellingen ($\geq 10^6$ per ml speeksel), zowel in 1984 als in 1986.

Ten slotte wordt geconcludeerd dat de cariësactiviteit bij de kinderen in Tanzania laag is en dat het gevonden cohort-effect te klein is om beleidsveranderende activiteiten met betrekking tot de opleiding van

tandartsen en de zorgverlening in te voeren. Toch moet men erop bedacht blijven dat bij een opwaartse economie, die gepaard gaat met een grote toename van suikerhoudende voedingsproducten, de cariësactiviteit in Tanzania kan toenemen.

B. Z. Deenik, Heemstede

A. H. B. SCHUURS. Gebitspathologie. Afwijkingen van de harde tandweefsels. De Nederlandse Bibliotheek der Tandheelkunde. 280 pag. Samsom Uitgeverij BV, Alphen aan den Rijn 1988. Prijs f 125,—. ISBN 90 6065 154 5.

Het boek 'Gebitspathologie' richt zich, zoals uit de ondertitel blijkt, op afwijkingen van de harde tandweefsels. Het is de 21e uitgave in de serie 'De Nederlandse Bibliotheek der Tandheelkunde'.

De indeling en de volgorde van de diverse hoofdstukken is overzichtelijk en begrijpelijk. De bespreking van de talrijke 'gewone' en ook meer zeldzame gebitsafwijkingen kenmerkt zich door een beknopte, prettige wijze van formuleren en is vooral gericht op de practicus. Het royale gebruik van afbeeldingen, waarvan vele in kleur, maakt het lezen van dit boek tot een genoegen. Knap is dat de auteur onopvallend kans heeft gezien enkele duizenden literatuurverwijzingen in de tekst op te nemen. Deze zijn niet, zoals vaak gebruikelijk is, aan het einde van ieder hoofdstuk, maar gezamenlijk na het laatste hoofdstuk opgenomen. Naast een enkele gedateerde bron wordt de literatuurlijst vooral gekenmerkt door actualiteit en ruime internationale en multidisciplinaire spreiding.

Er lijkt redelijkerwijs geen argument te bedenken dat de lezer kan weerhouden dit boek aan te schaffen. Anders geformuleerd: iedere tandarts behoort over dit standaardwerk te beschikken.

I. van der Waal, Amsterdam

J. J. E. VAN EVERDINGEN. Consensusontwikkeling in de geneeskunde. 260 pag. Academisch proefschrift. Universiteit van Amsterdam, 1988. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht, Antwerpen 1988. Prijs f 35,—. ISBN 90 313 09151.

Het Centrale Begeleidingsorgaan voor de Intercollegiale Toetsing (CBO) is een onafhankelijke stichting met als doelstelling de ondersteuning van het bevorderen en bewaken van het medisch handelen in ziekenhuizen. Door het CBO zijn sinds 1982 consensusbijeenvakkingen gehouden om na te gaan of overeenstemming kan worden bereikt over bepaalde medische handelingen, zowel op het gebied van diagnostiek als van behandeling.

In deze dissertatie worden de eerste 20 consensusbijeenvakkingen geëvalueerd. De vraag of consensusontwikkeling een bruikbare methode is voor het opstellen van richtlijnen voor een goede medische zorg en de vraag of de opgestelde richtlijnen het medisch handelen in de dagelijkse praktijk beïnvloeden, blijken beide in positieve zin te kunnen worden beantwoord.

I. van der Waal, Amsterdam

R. E. MOYERS. Handbook of orthodontics. Vierde druk, 577 pag. Wolfe Medical Publications Limited, London 1988. Prijs £ 35,50. ISBN 0 8151 6003 8.

Ten opzichte van de vorige druk heeft dit handboek een aanzienlijke uitbreiding ondergaan. Men kan drie hoofdstukken onderscheiden: groei en ontwikkeling van het tand-kaakstelsel en de schedel; het vaststellen van een orthodontische diagnose en behandelingsmethoden. Ieder hoofdstuk is onderverdeeld in een aantal hoofdstukken en elk hoofdstuk besluit met een omvangrijke literatuurlijst.

Behalve de schrijver zelf hebben 11 zeer gerenommeerde auteurs een wezenlijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van dit standaardwerk. Doordat de auteurs uit diverse disciplines afkomstig zijn, worden nagenoeg alle onderwerpen langs multidisciplinaire weg behandeld, waardoor de lezer zich een goed beeld kan vormen van de orthodontie in de ruimste zin. Dit komt met name tot uitdrukking in het hoofdstuk 'diagnose', waarin Moyers — samen met Bookstein en Hunter — aan de hand van de röntgencefalometrische methode tot een nauwkeurige analyse komt van de diverse malocclusies en hun onderafdelingen (hoofdstuk 12).

Bij het hoofdstuk 'therapie' wordt ruime aandacht geschonken aan de behandeling van de volwassen patiënt, waarbij bovendien chirurgische behandelingsmethoden worden vermeld. Gezien het feit dat de laatste decennia veel volwassenen een gecombineerde orthodontisch-chirurgische behandeling ondergaan, is opname van deze materie als een vruchtbare aanvulling te beschouwen (hoofdstuk 19).

Het boek is voorzien van fraaie foto's, duidelijke tekeningen, veel grafieken en tabellen. Dit standaardwerk is niet alleen geschikt voor tandheelkundige studenten, ook voor tandartsen, orthodontisten en kaakchirurgen bevat het waardevolle gegevens.

I. S. Markens, Amsterdam

RECENSIE-EXEMPLAREN

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nog nader op deze plaats worden besproken.

1. A. D. WILSON, J. W. McLEAN. Glass-Ionomer Cement. 280 pag., 338 afb. Quintessenz Publishing Co., Inc., Chicago, London, Berlin, São Paulo, Tokyo and Hong Kong 1988. Prijs \$ 88,—. ISBN 0 86715 200 1.

2. H. KRAUS. Diagnosis and Treatment of Muscle Pain. 116 pag., 37 afb. Quintessenz Publishing Co., Inc., Chicago, London, Berlin, São Paulo, Tokyo and Hong Kong 1988. Prijs \$ 32,—. ISBN 0 86715 166 8.

3. STICHTING AANVULLENDE DIENSTVERLENING. HIV-wijzer voor de huisarts. 180 pag. Stichting Aanvullende Dienstverlening, Amsterdam 1988. ISBN 90-72574 01 X.

4. O. R. V. M. VAN GENDT. Teamwork rondom de tandartsstoel. Ziekenfonds. 55 pag. Samsom Stafleu, Alphen aan den Rijn 1988. Prijs f 12,65. ISBN 90 6065 449 8.

5. O. R. V. M. VAN GENDT. Teamwork rondom de tandartsstoel. Behandeling van de gehandicapte. 31 pag. Samsom Stafleu, Alphen aan den Rijn 1988. Prijs f 12,65. ISBN 90 6065 453 6.

6. D. W. COHEN, B. H. HENDLER, R. JOHNSON et al. Year Book of Dentistry 1988. 477 pag. Year Book Medical Publishers, Inc., Chicago, London, Boca Raton 1988. \$ 48,—. ISBN 0 8151 4088 6.

7. P. RAETZKE. Die parodontale Rezession. Untersuchungen zur Prävalenz, Ätiologie, Signifikanz und zur Therapie. 208 pag., 144 afb. Carl Hanser Verlag, München, Wien 1988. Prijs DM 86,—. ISBN 3 446 15208 3.

8. MEDIGON. Jaarverslag 1987. Financiering en Coördinatie. 328 pag. Medigon, 's-Gravenhage 1988.

9. S. JAHREISS, D. E. LANGE, S. PETERS, M. SCHIJATSCHKY/S. TIEMANN. Lehrbuch für die Zahnarzthelferin. Band 1: Theoretischer Teil. 490 pag., 291 afb. Quintessenz Verlags GmbH, Berlin, London, Chicago, São Paulo und Tokio 1988. Prijs DM 48,—. ISBN 3 87652 341 9.